

életérzések, világképek születnek, melyet írónak és kritikusnak együtt kell észlelnie, felismernie.

Magamról is tudom, hogy az új jelenségekkel való lépéstartást sok minden fékezi: a mű ugyan magával ragadhat, de az ember a korábbi, esetleg jelentősebb, jobban megoldott művekre gondol, sőt az is előfordul, hogy a kritikus, az olvasó egy-két jó regénnyel, mértékadó novellával le is marad.

Röviden: van egy olyan érzésem, hogy a kritikusok egy része, magamat sem kivéve, *keveset olvas* az új művekből, keveset ismer az új jelenségekből. Életismerete, irodalmivá formált élettényekben való jártassága kevesebb annál, mint amivel ma rendelkeznie kellene. Itt kellene erősebbre szólni a kapcsolatokat az íróval, alkotásokkal.

A másik műhelygondot megint csak Szabolcsi jelezte, de korábban is elhangzott már cikkeiben, keserű tapasztalatokat összefoglaló beszélgetésekben: a kritikus ha új, esetleg kócos, vagy éppen hagyományos értékeket romboló, ám tehetséges művek mellé áll — nemcsak az irodalmi közvéleménnyel, de olykor a kultúrpolitikával is „súrlódó” viszonyba kerülhet. Magyarul: zsebre kell vágnia néhány bírálatot, néhány kellemetlen megjegyzést a pályatársaktól, írókollégáktól. Persze kinek-kinek más a zsebe, más az idegrendszere. Vannak, akiknek elégük lett belőle — Létay Vera például otthagya a színikritikát, mert megunt a telefonokat, a sértődöttöket; az én nemzedékem kritikusai ma inkább tanulmányköteteket, könyveket írnak. Jogosnak érzem a sérelmeket, de jó lenne tudni azt is, hogy ha van „célképzete” a kritikusnak, ha akar valamit, akkor legyen erkölcsi ereje is, hogy *túltegye magát ezeken az ártalmakon*. Mert végül is az a kritikus gárda, mely például kiállt az új színházi törekvések mellett, két-három év alatt behoza azt a rendezői törekvést, melyet e folyamat kezdetén csak divatnak, sznob lelkesedésnek látott a közvélemény vagy a színházi szakma. Tudomásul kell vennie a kritikusnak is, hogy bizonyos értékekért nem *egy* cikkben, nem *egy-két* írásban kell harcolni, hanem néhány év rá is mehet, néhány „fejmosás” is beleértendő ebbe a munkába — de a mai kulturális politika van annyira nyitott és dinamikus, hogy az *igazi értékek képviselő*te előbb-utóbb áttörést tud elérni. Csak arra utalnék, hogy korábban Mátyás, majd Hernádi még a negatív példákban szerepelt, mellette szólni nem volt éppen jeles cselekedet, ma viszont már mindkettőjük „helyén van”, legfeljebb írásaik pontos gondolati-művészi minősítésével adós még a kritika. Ezért egyetértek Szabolcsival, hogy a kritikának a kulturális politika *stratégiájából* kell kiindulnia, azt kell támogatnia, — ami a másik oldalon két, ma különösen fontos követelményt is jelent: egyrészt *tudni kell*, mi ez a stratégia ma, másrészt *tartás is* kell hozzá, hogy a kritikus ne dobja be a törülközőt egy-egy taktikai húzás kellemetlen visszahatásai láttán, ne veszítse kedvét egy-két telefon hallatán, hanem erre a stratégiai célra gondolva maradjon következetes híve értékrendjének, vagy azoknak a műveknek, melyeket érvényesnek érez. De ennek a kemény gerinccel rendelkező kritikai magatartásnak csak akkor lesz az egész kultúra- és irodalomfejlődés szempontjából rangja és visszhangja, ha az alapállás a stratégiával való szövetségben, és a művekkel, az íróilag teremtett új valóságképpel lépést tartva fogalmazódik meg.

MARÓTI LAJOS

előre jelzi, hogy csupán a színházi és drámakritikával foglalkozik felszólalásában. Rossz gyakorlatnak tartja, hogy csupán a színpadra került művek kapnak figyelmet, a nyomtatásban megjelent dráma visszhangtalanul marad. Három különféle színházi, illetve drámakritikát figyelt meg napjainkban. Az egyik magas rálátású, magas filozófiai és esztétikai áttekintés a műről és környezetéről, a másik

középszintű filozófia, a harmadik a zsurnálkritika. Ez utóbbinak a legszélesebb a mezőnye, úgynevezett „vén színházi rókák” művelik, ahányan, annyiféle felkészültséggel és tehetséggel. A zsurnálkritika a produkciót vizsgálja, olykor észreveszi a jó előadás mögött a mű gyengeségét, vagy éppen a közepes előadás mögött a mű drámai erejét, legtöbbször azonban nem irodalmi szempontok alapján ítél.

Gáll Istvánnal ellentétben úgy véli, hogy a magyar dráma fellendülésének időszaka nem az utóbbi néhány évre tehető. Átnézve a Rivalda című antológia 1970—71—72-es kötetét (a Rivalda az éves drámatermésnek csak töredékét adja) megállapította, hogy az évtized fordulóján (de nyilván még a hatvanas években) egész sor jelentős dráma született. Elég ha Illyés Gyula, Németh László, Kertész Ákos, Gyurkó, Örkény műveit említi.

TÓTH DEZSŐ :

Minden kritikusként — a marxista kritikusként különösen — számot kell vetnie azzal, hogy tartós működése, tevékenysége során milyen mértékben tudott következetes lenni. A látszólagos, vagy legalábbis mélyebb elemzést igénylő következtetések közül kettőt szeretnék érinteni.

Az egyik az, hogy vajon mennyire konzekvens a marxista kritikai magatartás az irodalomban megjelenő jogos társadalomkritikai mozzanatok megítélésében. Az MSZMP művészetpolitikájának, irodalompolitikájának az az elve, hogy a szocializmus alapjáról és a szocializmus érdekében történő művészi, irodalmi társadalombírálat jogos, véleményem szerint nem egyszerre, nem máról holnapra érvényesült, hanem folyamatosan bontakozott ki a gyakorlatban. Nem egy fontos verset, novellát, drámát lehetne idézni a hatvanas évek irodalmából, amelyek a bennük rejlő jogos, de újszerű társadalomkritikai mozzanataik okán meglehetősen konsternációt keltettek az irodalmi és nemcsak az irodalmi közvélemény egyes rétegeiben s amelyek megítélésében a marxista kritika inkább óvatos és tartózkodó, mintsem határozottan támogató volt. Galambos Lajosnak, Galgóczi Erzsébetnek, Szakonyi Károlynak, Ladányi Mihálynak, Váci Mihálynak vagy Juhász Ferencnek is voltak olyan novellái, illetve versei, amelyek a megfelelő kritikai tudatosítást, támogatást nélkülözve, inkább maguk vívták ki a jogosultságukat. Mindenesetre: *folyamatszerűen alakult ki az a helyzet, hogy az irodalomban, a színpadon megjelenő társadalomkritika természetessé vált* s ezenközben a társadalomkritikai mozzanatok megítélésében a marxista kritika hangvétele, befogadó- és minősítő képessége ugyancsak folyamatosan alakult. Leegyszerűsítve: az az érzésem, hogy a folyamatos kibontakozás okán ugyanaz a társadalomkritikai hangütés, amelyet a hatvanas években a marxista kritika is aggodalmasan vagy fenntartásosan fogadott, ugyanaz ma már magától értetődően kapja meg a kritikai támogatást. Ha például az említett szerzőkről összefoglaló pályaképek készülének, akkor azokban a kritikusként ma már aligha élne olyan fenntartásos hangsúlyokkal, mint amilyenekkel annak idején az alkotók egy-egy művét esetleg kísérté.

Lehet, hogy túlzok, de a magam számára mégis problémát jelent, hogy vajon ez a jelenség mennyiben tekintendő következetlenségnek. Az a véleményem, hogy ilyen esetekben nem egyszerűen szubjektív következetlenségről, nem egyszerűen kritikusi tévedésekről van szó, hanem arról, hogy az értéktételek szükségképpen összefüggnek a mindenkori társadalmi helyzettel, illetve hogy annak alakulásával, fejlődésével együtt módosulnak, ami annyit is jelent, hogy tulajdonképpen mozgó értékrendünk van. Legalábbis: a dialektikus materialista gondolkodásnak tüzeteseb-